

Revista Catalana de Musicologia, núm. IX (2016), p. 221-242
ISSN (ed. impresa): 1578-5297 / ISSN (ed. electrònica): 2013-3960
DOI: 10.2436/20.1003.01.48 / <http://revistes.iec.cat/index.php/RCMus>

BALDOMER CATEURA (1856-1929). EL *PIANO-PÉDALIER*,¹ LA MANDOLINA ESPANYOLA I EL TRÍPODE DE SUBJECCIÓ: APUNTS SOBRE LA RECEPCIÓ DELS SEUS INVENTS

ANNA MARIA ANGLADA I MAS
Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Baldomer Cateura i Turró (1856-1929), fill de Palamós, va inventar la mandolina espanyola, el trípod de subjecció i va editar el mètode de la *Escuela de mandolina española*; també és seva l'autoria del *piano-pédalier*, un sistema de pedals que permetia més sonoritats al piano. Aquests invents arriben a la societat barcelonina a finals del segle XIX, després de la seva etapa com a intèrpret de bandúrria.

Cateura es va relacionar amb grans músics de la seva època, com Felip Pedrell, Manel Burgès, Camille Saint-Saëns, Francesc Tàrraga, Carlos Terraza i Miquel Llobet.

A finals del segle XIX, se li fa una gran difusió mediàtica, després de mostrar els seus invents en l'Exposició de Belles Arts de Barcelona l'any 1896, i més tard en l'Exposició Universal de París, l'any 1900. A part d'aquests llocs, va ser present arreu d'Europa, on va internacionalitzar els seus enginyers musicals.

Aquest article permet aprofundir en la recepció dels seus invents, mostrant una nova perspectiva que aborda l'entorn social de la presentació del seu treball com a inventor, músic i fabricant; som conscients de la manca de material i d'estudi que encara resten per fer de Cateura.

PARAULES CLAU: Baldomer Cateura, Palamós, *piano-pédalier*, mandolina espanyola, Exposició de Belles Arts de Barcelona, Exposició Universal de París, registre industrial.

1. El *piano-pédalier* és el nom emprat per a referir-nos a l'invent de Baldomer Cateura, que consisteix en un sistema de pedals que s'acoba al piano per a produir diverses sonoritats. Al llarg de la historiografia i premsa consultades, hem trobat diferents nomenclatures: «sistema *pédalier*», «*pédalier* Cateura», «*pédalier* sistema Cateura». Entenem que el *piano-pédalier* és un accessori del piano i aquesta nomenclatura així ho reflecteix.

BALDOMER CATEURA (1856-1929). THE *PIANO-PÉDALIER*,
THE SPANISH MANDOLIN AND THE SUPPORTING TRIPOD:
NOTES ON THE RECEPTION OF HIS INVENTIONS

ABSTRACT

Baldomer Cateura i Turró (1856-1929), a native of Palamós, invented the Spanish mandolin and the supporting tripod, and he published the method entitled *Escuela de mandolina española* (School of the Spanish Mandolin). He was also the inventor of the *piano-pédalier*, i.e., a system of pedals permitting the piano to produce more sonorities. These inventions reached Barcelonan society at the end of the 19th century, after Cateura's period as a bandurria player.

Cateura had contact with great musicians of his times, including Felip Pedrell, Manel Burgès, Camille Saint-Saëns, Francesc Tàrraga, Carlos Terraza and Miquel Llobet.

He received considerable media attention at the end of the 19th century after displaying his inventions at the Barcelona Fine Arts Exposition of 1896, and later at the Paris Universal Exposition of 1900, and he also appeared throughout Europe, internationalising his musical inventions.

Despite the lack of much pertinent material and the studies which still remain to be made of Cateura, this paper provides a deeper look at the reception of his inventions, giving a new view of this subject by considering the social environment in which he presented his work as an inventor, a musician and a manufacturer.

KEYWORDS: Baldomer Cateura, Palamós, *piano-pédalier*, Spanish mandolin, Barcelona Fine Arts Exposition, Paris Universal Exposition, industrial register.

La recent troballa de material inèdit que engrandeix el patrimoni històric i musical palamosí, conjuntament amb l'historiador local Gabriel Martín i Roig,² han motivat aquest article musicològic entorn a la figura de Baldomer Cateura i Turró. La descoberta d'aquest músic vinculat a la vila de Palamós, i que no ha estat objecte d'estudi local, m'ha empès a incidir en alguns aspectes específics que puguin esdevenir focus d'interès per la musicologia en general. Com en tota recerca, la passió i estima pel context a estudiar fan possible que la investigació vagi creixent. Al mateix temps, la intenció és satisfer el lector amb un seguit de noves aportacions, les quals contribueixin al coneixement col·lectiu, perquè es pugui ampliar la historiografia i adoptar noves referències, vinculades a l'espai musical objecte d'estudi i que no han estat abordades en altres ocasions.

Baldomer Cateura (1856-1929), fill de Palamós, és un personatge força desconegut per gran part de la seva població natal.³ Ho és, també, dins el context

2. Gabriel Martín i Roig és fill de Palamós. Com a historiador, compta amb una gran quantitat d'articles que desenvolupen fets històrics, tots ells àmpliament documentats, tant en revistes empordaneses, com a través del seu blog, <<http://gabrielmartinroig.blogspot.com.es/>>.

3. Ens referim a l'actualitat, ja que hi ha alguna publicació que parla d'ell. Vegeu Santiago BAÑERAS GODAY, *Historia i fets de Palamós*, Girona, Baix Empordà, 1990. Quant a la premsa local, en

musicològic, amb un corpus documental publicat escàs i espars. Les dades publicades són inconnexes i dificulten l'establiment d'una cronologia que permeti confeccionar una línia seqüenciada en el temps.

El període objecte de l'article se centra a les acaballes del segle XIX i la primera del segle XX. És un espai temporal convuls, heterogeni, plural i transformador, que conviu amb diferents corrents artístics i acadèmicament marcat per l'aparició dels conservatoris, el mestratge musical vinculat a París i el predomini de formacions instrumentals de cambra, amb el piano i la guitarra com a instruments que més estan de moda per la seva funcionalitat en espais particulars i propers als mateixos promotors de les vetllades. A finals del segle XIX, la recessió econòmica de l'any 1898 també incideix en l'art musical, però, tot i això, artistes i músics catalans es relacionen en diferents ciutats i, conseqüentment, ambients socials i intel·lectuals diversos. El triangle, marc d'estudi proposat, és Barcelona, París i Madrid.⁴ Barcelona i els seus cafès, les societats incipients com a motor acadèmic i social, la Renaixença i l'Art Nouveau, la burgesia, la indústria, les seves exposicions, i la coexistència d'estils i gèneres la fan un lloc atractiu i potent. París, centre d'atenció de les noves avantguardes, lloc predilecte de les trobades íntimes i públiques de grans artistes, el rovell de l'ou de les arts en majúscules, lloc d'estada imprescindible per a la formació musical més mediàtica i els contactes socials, un espai productiu i receptiu de grans obres internacionals. I Madrid, com a capital centralitzadora de la política, amb la seva cort, que pateix l'anar i venir de la monarquia entre liberalismes i guerres, compta amb una infraestructura acadèmica i uns equipaments culturals de referència.

Cada un d'aquests llocs configura les seves característiques i, per tant, permet trajectòries singulars als músics, cosa que determina les relacions amb altres artistes que, depenent del lloc, són significatius i interessants. Els músics són un reflex del context i les modes, de la societat, de l'economia i de tot allò que forma part de l'engranatge de la vida. Dins aquest ventall de possibilitats que ofereix la difusió artística personal, hi trobarem alguns personatges destacats que es relacionen amb el nostre protagonista. Ens referim a Pedrell, Granados, Burgès, Saint-Saëns, Terraza i Tàrraga, per citar alguns exemples. La interacció d'aquests artistes amb Cateura i la recepció dels seus invents els hem calibrat, principalment, a través de la premsa i la literatura escrites.

Baldomer Cateura, músic, arranador, fabricant i inventor d'instruments musicals, encara no ha tingut un lloc destacat en la memòria històrica,⁵ i és per

moments determinats es fa ressò dels seus invents; això no obstant, destaquem el buit documental al voltant del canvi de segle, moment en què Cateura era més referenciat en la premsa.

4. Madrid es comenta en menor mesura, ja que les dades en aquest sentit són del final del període proposat.

5. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», *Recerca Musicològica*, núm. XVII-XVIII (2007-2008), p. 299-322. Aquest article és l'únic que hem localitzat que ens parli d'una manera prou específica d'aquest músic. L'autora ja confirma la manca de dades per a abordar la seva biografia, que hem pogut

això que cal abordar algunes perspectives de la recepció dels seus invents. L'objectiu és reflectir la socialització i divulgació del *piano-pédalier*, reconegut internacionalment, de la mandolina espanyola acompanyada del trípode de subjecció, i la posterior edició de l'*Escuela de mandolina espanyola*. Prescindirem dels detalls tècnics organològics associats a aquests instruments, ja que seria motiu d'un altre treball. Som conscients que fins on hem arribat, l'esplendor dels seus enginy i la projecció internacional, deixa al marge el resultat final de la comunió d'aquests instruments: el repertori musical escrit fruit de l'esforç de la creació dels seus invents per a la seva interpretació conjunta.

En darrer lloc, volem assenyalar que els espais buits sovintegen en la cronologia personal de Cateura. És per això que sabem que la manca d'un fons personal d'aquest músic no afavoreix gens la confecció d'aquestes ratlles i que caldrà seguir investigant els punts febles. Ens basem, doncs, en algunes fonts secundàries que no són tan explícites com voldríem, però que reduiran la distància entre les peces que no havien encaixat fins ara.

BALDOMER CATEURA I TURRÓ (1856-1929), COMERCIAL I MÚSIC⁶

Baldomer Cateura, nascut el 14 de desembre de 1856,⁷ era palamosí, baixempordanès i fill de pares bisbalencs. A Palamós encara es pot veure la casa pairal dels Cateura, situada darrere la casa de la vila. L'edifici és un casal d'estil postromàntic de tres plantes que fa cantonera amb el carrer d'Ametllers, de Notaries i la plaça del Forn, i que llueix les tres façanes exteriors. Fou construït pels pares de Cateura a mitjan segle XIX, quan es van establir a Palamós provinents de la Bisbal d'Empordà. La casa es va convertir en una fonda regentada pel pare d'en Baldomer, i ell hi treballava de cuiner a l'edat de vint anys.⁸ Baldomer Cateura va formar la seva pròpia família en casar-se, l'any 1886, amb Carme Mañé Urrunzunu,⁹ i llavors es va desplaçar a viure a Barcelona. Va tenir tres fills: en Pablo, la Pilar i en Guillermo.¹⁰

ampliar. No obstant això, incorporem en el nostre article algunes informacions que el complementen i que, de manera general, li atorguen una visió diferent, més enfocada als instruments inventats per Cateura i al seu mètode, que propiciaren un corpus de repertori extens.

6. Es parla, en l'article consultat, de la iniciació al piano a Palamós, però creiem que manquen dades fefaents que demostrin l'aprenentatge a Palamós i que no hem localitzat per a poder contrastar. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 302.

7. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP), «Llibre de registre de baptismes de Santa Maria de Palamós, 1851-1868». El llibre de registre de baptismes es va modificar el dia 24-12-1886, amb tots els permisos eclesiàstics corresponents, i es va expedir un annex que especifica que és el resultat de múltiples errors en la partida original.

8. SAMP, Fons Ajuntament de Palamós, «Padró municipal d'habitants de Palamós, 1876». És el padró més antic que es pot consultar al Servei d'Arxiu Municipal.

9. *Semanario de Palamós* (28 octubre 1885), p. 4.

10. Dades de l'esquela publicada a *La Vanguardia* (2 març 1929), p. 4.

Actualment, l'edifici és l'habitatge familiar d'una branca dels descendents de la família Cateura i Turró.¹¹

Baldomer va continuar la tradició de l'economia familiar fins que optà per dedicar-se a les transaccions marítimes.¹² La premsa de l'època documenta a bastament l'activitat relacionada amb el comerç marítim mitjançant els anuncis, i en trobem de publicats en diverses edicions dels diaris: *La Dinastía*, *La Vanguardia*, *El Ciclón* i *l'Anuario del Comercio, de la Industria, de la Magistratura y de la Administración*.¹³ La seva bona mà pels negocis amplia la seva responsabilitat professional, i amb el pas del temps adquireix càrrecs notòriament més rellevants, signe de l'emprenedoria del nostre protagonista:¹⁴

Barcelona-(Berlín). Lloyd Internacional [...] constituida en Berlín con un capital de marcos 3.000.000, dedicada á contratar seguros de transportes, viajes y toda clase de riesgos, habiendo nombrado Director de la Sucursal para España á D Baldomero Cateura, quien, ante el Notario D. Justo Sánchez, fijó en 5 000 pesetas el capital para España y tiene atribuciones para establecer sucursales en las provincias de nuestra patria.

Els negocis continuen amb puixança, i Cateura s'estableix, l'any 1902, com a propietari del buc *Alejandro*.¹⁵ El seu bagatge empresarial, tant en el terreny marítim com en el musical, segueixen un bon ritme de creixement amb el pas del temps. Socialment, se situarà prop de l'aristocràcia política de la cort,¹⁶ la burgesia barcelonina i els artistes parisencs. La vida laboral de Cateura es va trenant amb el pas dels anys amb la seva faceta de músic i inventor. D'esperit inquiet, amb afany constant de veure món, va rebre múltiples elogis de la baronessa de Wilson:¹⁷

11. Antoni Cateura i Maria Turró, provinents de la Bisbal d'Empordà, van tenir cinc fills, nascuts tots ells a Palamós: en Baldomer, en Jaume, l'Eladi, la Carme i la Maria. La descripció de l'habitatge i la família Cateura ens l'ha facilitat Gabriel Martín com a resultat d'una entrevista amb la família que habita a la casa pairal de Palamós avui.

12. L'anunci «Cateura y comp^a (Baldomero), agencia de aduanas, comision, consignación, y tránsito» es troba repetidament a *l'Anuario del Comercio, de la Industria, de la Magistratura y de la Administración* (1888), p. 795.

13. Els hem consultat, aproximadament, del 1888 al 1902, per justificar l'activitat laboral i l'adreça a Barcelona.

14. *Revista Ilustrada de Banca, Ferrocarriles, Industria y Seguros* (10 maig 1900), p. 17.

15. «El buque de D. Baldomero Cateura *Alejandro* en dirección a Levante», *La Vanguardia* (29 setembre 1902).

16. La reina regent Maria Cristina hauria dotat Cateura del títol de baró dels Valles de Orozco, aproximadament l'any 1900. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 319.

17. La baronessa de Wilson, Emilia Serrano, era periodista i va viatjar arreu del món a la recerca de material per publicar. Va ser amiga de Cateura, a qui va dedicar un espai en el seu llibre publicat l'any 1897: *América en fin de siglo: Actualidades, sucesos, apreciaciones, semblanzas, datos históricos*, del qual hem extret algunes frases. La dedicatòria d'*Escuela de mandolina española* de Cateura va dirigida a ella, mostra de l'amistat i l'admiració mútua que es professaven.

La bandurria fué por entonces su bello ideal, y sus progresos rápidos y sorprendentes, dieron razón á sus predilecciones por el arte.

Tiene el genio precocidades admirables y que tórnanse luego en manifestaciones de alteza selecta. Ya desde muy niño demostró Baldomero Cateura sus aficiones musicales y el culto que había de rendir á la armonía en su expresión más sublime. En imperfecto instrumento que le deparó la casualidad, hizo sus primeros estudios intuitivos, sin método ni profesor, y hasta contrariando la voluntad paternal que le imponía otra enseñanza adecuada para seguir carrera.

La pressió per a continuar el negoci familiar no el va fer desistir de la seva passió per la música. Els seus vincles amb l'art musical el portaren a viatjar a la capital i arreu d'Europa més tard, buscant sempre la millora en els coneixements tècnics instrumentals:¹⁸

Uno de sus deseos más ardientes era viajar, extender sus conocimientos musicales, admirando á la vez á los más esclarecidos artistas. Venciendo grandes dificultades, visitó de los diez y seis á los veinte años las grandes capitales europeas, y sorprende el prestigio y celebridad que adquirió durante aquellos cuatro años, empleados en purificar su buen gusto, en estudiar, en instruirse y en profundizar y sorprender los secretos del arte, consolidando su natural ingenio y deleitando en los palacios, en los torneos musicales ó en populares círculos por lo brillante de su estilo y por el sentimiento exquisito que sobresale en su ejecución.

El seu bagatge com a intèrpret musical presenta problemes de descripció i justificació cronològica, ateses les dades esparses que dificulten el seguiment de la seva trajectòria. La participació amb el quintet El Cid¹⁹ és la més citada en les fonts consultades, amb Rocamora, Mañez, Orozco, Terraza i Cateura. Fou precisament amb el valencià Carlos Terraza amb qui va coincidir en diverses ocasions a Barcelona i per qui sentia molta admiració, com detalla el paràgraf següent inclòs en la introducció al seu mètode de mandolina:²⁰

Muy extenso seria el catálogo de los mandolinistas que sobresalen en Italia y no lo fuera ménos el de los Bandurristas notables que florecen en España, entre los que descuella el famoso concertista D. Cárlos Terraza, quién por su esmerada dicción, su elevado estilo é inimitable ejecución, ha sido premiado con honoríficas condecoraciones españolas y extranjeras.

18. Emilia SERRANO, *América en fin de siglo: Actualidades, sucesos, apreciaciones, semblanzas, datos históricos*, Barcelona, Henrich y Ca., 1897, p. 264.

19. Nom del quintet de bandúrries compost per Terraza, Rocamora, Cateura, Mañez i Orozco citat a *Las Provincias* (16 novembre 1883), citat per Manuel SANCHO GARCÍA, a *El sinfonismo en Valencia durante la Restauración (1878-1916)*, tesi doctoral, València, Universitat de València, 2003, p. 260, disponible en línia a <<http://hdl.handle.net/10803/9964>>, i citat també per Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 305.

20. Fragment dedicat a Carlos Terraza a Baldomer CATEURA, *Escuela de mandolina española*, Barcelona, Juan Ayné, s. d.

Carlos Terraza, bandurrista, junt amb Francisco Rocamora, guitarrista, tenien una formació estable que els permetia fer gires. La seva estada a Barcelona, l'any 1885, va comptar amb la col·laboració de Cateura en un d'aquests concerts:²¹

Hoy martes, los señores Terraza y Rocamora darán en el café del Siglo XIX su último concierto de la presente temporada, tomando parte en él el concertista de lauds señor Cateura.

La seva relació va continuar encara fins a traspasar el canvi de segle. Terraza tornarà a Barcelona, quan la mandolina espanyola ja s'ha popularitzat i s'ha creat la societat Lira Orfeo,²² per a promocionar l'estudi de mandolines, la formació de grups instrumentals i concerts:²³

Mañana, jueves, á las nueve de la noche, dará un concierto dedicado á la sociedad «Lira Orfeo», en el local de la calle de las Cortes, número 314, el concertista de mandolina española (Cateura) don Carlos Terraza, acompañado á piano por los maestros señores Armengol y Burgés.

LA MANDOLINA ESPANYOLA, EL TRÍPODE DE SUBJECCIÓ I L'ESCUELA DE MANDOLINA ESPAÑOLA

La definició de la mandolina espanyola i el corresponent tríode de subjecció es troben descrits amb la fidelitat del llenguatge d'aquell moment en què fou presentat en societat, de la mà de Luisa Lacál. A la publicació del seu diccionari l'any 1900, no li manquen elogis per a l'inventor, amb qui compartia una gran amistat:²⁴

M[ANDOLINA] ESPAÑOLA, precioso instrumento de salón cuya invención se debe al famoso concertista esp. Baldomero Cateura. Su elegante forma recuerda a la de la antigua mandola. Puede como esta ser plana por el dorso o convexa. Tiene 6 cuerdas, tres de tripa y tres de seda y metal. Se afina como la bandurria. Produce sonidos dulcísimos y es el instrumento más perfecto que se conoce entre los de su clase. Para mayor comodidad del ejecutante se coloca en ingenioso tríode. Aun-

21. *La Vanguardia* (22 desembre 1885), p. 8191.

22. Per ampliar la informació referent a la societat Lira Orfeo, podeu consultar l'article Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 312; també el capítol de l'escola catalana de guitarristes a Ignacio RAMOS ALTAMIRA, *Historia de la guitarra y los guitarristas españoles*, Alacant, Club Universitario, 2005.

23. *La Vanguardia* (3 juny 1903), p. 3.

24. María Luisa LACÁL, *Diccionario de la música, técnico, histórico, bio-bibliográfico*, Madrid, Establ. Tip. de San Francisco de Sales, 1900. Vegeu-ne extractes a <<http://archive.is/DwCUq>>.

que su construcción es muy reciente, son infinitos sus admiradores en España y en el extranjero.

Mentre que a les sales de concerts l'oïda de l'espectador focalitza l'atenció en el repertori, els intèrprets i l'execució musical, Cateura té les seves admiradores, les quals s'encarreguen de difondre, a través de la lloança, les grans virtuts que el prodiguen com a inventor. És, en aquest cas, el testimoni de la baronessa de Wilson, qui s'encarrega de deixar-ne constància:²⁵

[...] ha creado el instrumento más encantador y gracioso, el más dulce y tierno, dotándolo con un método: Escuela de la Mandolina española, tan completo que desde los primeros estudios conducen al niño hasta ser acabado profesor.

Per a completar la trilogia, a Baldomer Cateura només li mancava l'edició del manual que donava les instruccions per a poder executar l'instrument. L'any 1898 es posava a la venda, per vint pessetes, l'*Escuela de mandolina española*. El mètode pretenia dotar de les eines necessàries qualsevol interessat a instruir-se en l'art de la mandolina espanyola. El llibre, teòric i pràctic, va ser editat per Juan Ayné,²⁶ que tenia seu a Barcelona.

El seu contingut és, encara avui dia, material de referència a les escoles de música. Conté la part justificativa de la invenció de la mandolina i les característiques diferencials amb altres mandolines i la bandúrria. En aquest mètode hi ha una proposta teòrica per assimilar el llenguatge musical escrit i aplicar la lectura de la grafia musical a la interpretació de l'instrument, i conté exercicis d'articulacions i d'escalles. El repertori proposat és d'autoria diversa: del referent històric Ferran Sors, del seu professor Josep Rodoreda, de l'amic Francesc Tàrraga, de companys d'interpretació com Carlos Terraza, Miquel Llobet i Miguel Mas Bargalló. No hi falten referències al mètode del mestre Dionisio Aguado.²⁷

25. Emilia SERRANO, *América en fin de siglo: Actualidades, sucesos, apreciaciones, semblanzas, datos históricos*, p. 264. La baronessa havia escrit, també, articles amb elogis constants a Cateura, talment com una admiradora assídua a la seva obra musical. Va ser recompensada amb la dedicatòria a *Escuela de mandolina española*, en les primeres pàgines del mètode.

26. «Era un establecimiento de música donde se fabricaban y se vendían pianos, armóniums e instrumentos para orquestas y bandas. Al mismo tiempo trabajaba como editor de partituras musicales. Se presentó en la Exposición Internacional de Arte en 1907», a Mutsumi FUKUSHIMA, «Fabricantes de pianos en la Barcelona de 1900», *Recerca Musicològica*, núm. XVII-XVIII (2007-2008), p. 284, disponible en línia a <<http://www.raco.cat/index.php/RecercaMusicologica>>. Hem localitzat en la premsa palamosina alguns anuncis de Juan Ayné a *La Senyera*, l'any 1898, mesos abans de la columna dedicada a la publicació d'*Escuela de mandolina española* (figura 1). Els exemplars són del 24 d'abril de 1898, 1 de maig de 1898 i 8 de maig de 1898.

27. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 303. Esmenta que Cateura va aprendre de manera autodidacta del mètode de Dionisio Aguado. Hem consultat el llibre i hi comprovem que tenen una semblança quant al contingut del material; hi assenyalava també un trípode de subjecció com a eina

Aquesta va ser una bona ocasió perquè des de la seva vila natal, Palamós, recordessin la figura de Cateura com a bon músic. El periòdic *La Senyera*,²⁸ en una columna de «Bibliografia musical», dóna compte del ressò que va tenir a Itàlia el mètode.

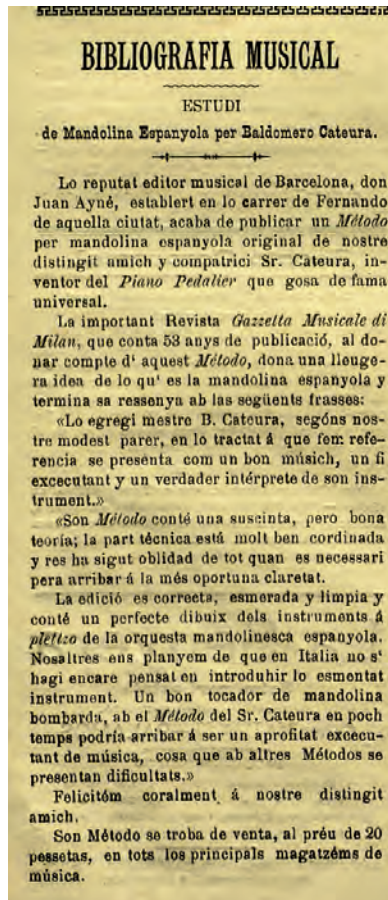

FIGURA 1. Columna dedicada a l'Escola de mandolina española, de l'autor palamosí Baldomer Cateura, a *La Senyera*, núm. 26 (14 agost 1898), p. 5, Servei d'Arxiu Municipal de Palamós, fons hemeroteca local.

indispensable per a l'execució instrumental. Cateura també inclou estudis que estan en el mètode de Dionisio AGUADO, *Nuevo método para guitarra*, Madrid, Lodre, 1843.

28. *La Senyera*, núm. 26 (14 agost 1898), p. 5.

La redacció del *Semanario de Palamós* era sensible a la trajectòria de Cateura, i és per això que va dedicar-li unes ratlles amb motiu d'una estada a Palamós:²⁹

Hemos tenido el placer de oír particularmente algunas piezas ejecutadas en la bandurria por D. Baldomero Cateura que hace algunos días está entre nosotros al lado de su familia. Dicho joven, natural de esta villa, dedicado desde niño al expresado instrumento, ha llegado á dominarlo de una manera sorprendente; el sentimiento, el buen gusto y su admirable pulsación le han convertido de puro aficionado en grande artista; y no dudamos que, continuando por la senda que ha emprendido, su nombre ha de figurar entre las eminencias de su género. Tanto en el extranjero como en los diferentes puntos de España donde le han oído, son muchos los triunfos que ha alcanzado. ¿No podrá la villa que le vió nacer tributarle sus elogios? Esperamos que el Sr. Cateura atenderá nuestra petición haciéndonos conocer en público su habilidad y su talento musical.³⁰

Però, quin va ser el primer invent de Cateura? El *piano-pédalier* o la mandolina espanyola?³¹ Suposem que treballava en els dos instruments al mateix temps, encara que la seva construcció es portés a terme a diferents ciutats.³² Ambdós invents se solapen en l'espai temporal, els dos freguen la línia de temps del canvi de segle —es registren a la propietat industrial amb un any de diferència—, però l'últim de registrar a l'Estat espanyol va ser la mandolina espanyola, l'any 1897.

A finals del segle XIX, Cateura registra a l'oficina de patents, el 13 de novembre de 1897, «una trípode que sirve para fijar y sostener toda clase de instrumentos de punteo tañidos con plectro», amb número P0021717.³³ És un tràmit que l'acredita com a propietari industrial del producte registrat, fet que és habitual per la gran fabricació que es duu a terme a Barcelona i en altres ciutats en aquell moment. Al cap d'un mes i mig ho farà amb «El instrumento «mandolina española»», amb número P0021989, el dia 31 de desembre de 1897.³⁴

El mateix concepte es registra a França: «272764. Brevet de quinze ans, 3 décembre 1897; Cateura, représenté par Good, à Paris, rue de Rivoli, n° 70. Trépiéd

29. *Semanario de Palamós* (27 agost 1885), p. 5.

30. No ens consta que la premsa deixés constància del retorn de la petició, si és que es va produir.

31. També ens preguntem, encara, quin va ser el primer instrument en el qual es va iniciar en la música, ja que tenim fonts contradictòries en aquest sentit. Per un costat, la bibliografia consultada parla d'aprenentatge al piano a Palamós (n. 5) i, per l'altre, la crònica local esmenta la iniciació a la mandolina de petit (n. 15 i 27).

32. La construcció de la mandolina li va costar molts diners perquè es construïa a Alemanya. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 308.

33. <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb/detalle?referencia=P0021717>>.

34. <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb/detalle?referencia=P0021989>>.

servant à fixer et à soutenir toutes sortes d'instruments de pincement joués avec un plectre».³⁵ Aquest és el moment de la internacionalització de la mandolina espanyola, preveient la seva futura presència en l'Exposició Universal de París de 1900.³⁶

EL PIANO-PÉDALIER³⁷

Baldomer Cateura inventa el *piano-pédalier* amb l'afany de recrear noves sonoritats³⁸ en un ambient selecte, promogut per les classes socials mitjana i alta i la burgesia barcelonina,³⁹ que maldava per escoltar aquelles músiques dins espais privats i íntims, estances que contenien, de manera inequívoca, la presència de l'instrument preferit a les escoles de música: el piano.

Amb un instrument tan popular, que tenia uns alts índexs de fabricació, amb nombroses empreses a Madrid i a Barcelona,⁴⁰ Cateura s'incorpora en la indústria pianística mitjançant una societat mercantil, amb la intenció d'incloure-hi, també, el sistema de pedals que va inventar. L'empresa en qüestió s'anirà modificant, hi afegirà Luis Izábal⁴¹ més endavant i, ja a l'entrant del segle XX, hi haurà una aportació econòmica extra per ampliar el capital.

Els fets relacionats amb aquest magne invent estan dotats de certes curiositats cronològiques que connecten la divulgació mediàtica i el registre del *piano-pédalier*. L'Oficina Española de Patentes y Marcas documenta aquestes formalitzacions en tres etapes diferents:⁴²

35. *Bulletin des Lois de la République Française* (20 juny 1898), p. 2348.

36. En parlarem amb els registres de patents del *piano-pédalier*.

37. «El sistema Cateura consiste en la aplicación al piano de tres pedales denominados *sordina*, *claro* y *armónico*, que producen efectos tan nuevos, variados y sorprendentes que, á la verdad, han de causar vivísima impresión en el mundo musical. Los citados pedales se combinan perfectamente con los ya conocidos *fuerte*, *celeste* y de *retención*». Aquesta és la definició de la baronessa de Wilson, en la seva crònica al diari *La Época* (Madrid), (19 juny 1896), p. 2. Aquest nou sistema també farà una redistribució de la disposició dels pedals, i quedarà a disposició del peu dret «fort, clar i sordina» i, al peu esquerre, «celeste, harmònic i tonal» (*Le Ménestrel* (20 setembre 1896), p. 303).

38. El fet de recercar noves sonoritats s'evidencia en la invenció, també, de la mandolina espanyola, tal com assenyala en el pròleg de la seva *Escuela de mandolina española*, en què incideix en la marginació de la bandúrria en el format concertístic i de cambra per qüestions de la seva doble corda. El resultat final dels enginyers de Cateura haurà de permetre una gran simbiosi sonora d'interpretació d'ambdós instruments quan han de tocar plegats.

39. Emilio CASARES i Celsa Alonso GONZÁLEZ, *La música española en el siglo XIX*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 2014, p. 59, disponible en línia a <https://books.google.es/books?id=0y0cHLzR1GUC&printsec=frontcover&hl=ca&source=gbs_ge_summary_r&cad=0>.

40. Es produeix una puixança en la indústria de fabricació de pianos durant la primera meitat del segle XIX a Madrid, i a la segona meitat a Barcelona. Emilio CASARES i Celsa Alonso GONZÁLEZ, *La música española en el siglo XIX*, p. 59.

41. La família Izábal es va dedicar durant generacions a la fabricació de pianos.

42. Aquests no van ser els únics registres industrials de Cateura en referència a la fabricació relacionada amb la indústria del piano, com veurem més endavant.

— En primer lloc, el dia 18 de maig de 1895,⁴³ sota el concepte d'«un mecanismo para obtener los sonidos armónicos flautados o concomitantes en las cuerdas vibratorias de los pianos». El registre, amb número P0017477, fou el primer que Cateura va fer, juntament amb un segon nom propi, el seu soci José Giménez.⁴⁴

— El segon registre, el dia 25 de juny de 1896,⁴⁵ després d'un any i un mes, sota el mateix concepte, amb el número P0019271, a nom de Cateura i José Giménez com a cotitular de l'invent.⁴⁶

— En el cas del tercer registre, amb data 25 de novembre de 1896,⁴⁷ el concepte assenyalat fou «una sordina para pianos»,⁴⁸ amb número P0020008. A diferència dels dos anteriors, aquest es va fer a tres bandes, entre Cateura, Giménez i Luis Izábal.

FIGURA 2. *La Dinastía* (20 maig 1896), p. 1. Anunci de pianos L. Izábal amb el sistema de *pédalier* Cateura, c/ Sant Pau, 93, de Barcelona.

Fou precisament entre les dades del primer (18/5/1895) i el segon registre (25/6/1896) que es desenvolupa a Barcelona un corpus de concerts per a fer difusió del *piano-pédalier*. Aquesta sèrie d'actes comencen a partir del dia 7 de maig de 1896, tal com la premsa se'n fa ressò, ja que Barcelona celebrava, entre el 23 d'abril i el 29 de juny de 1896, la IIIa. Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas. Valia la pena aprofitar l'ocasió, que brindava l'organització municipal, per a fer concerts que atraguessin un ampli sector de la ciutat, i convertir l'esdeveniment en un fenomen de masses.⁴⁹ L'exhibició del *piano-pédalier* es va produir en aquest context. El nom dels pianistes encarregats de tocar-lo passava a ser pú-

43. <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb/detalle?referencia=P0017477>>.

44. El nom de José Giménez apareix, també, en l'empresa de pianos de Cateura formant part del registre del pagament d'anualitats de la indústria i invents de diversos anys. Adjuntem l'enllaç d'un exemple de 1897: <<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001465870&page=13&search=cateura&lang=ca>>.

45. <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb/detalle?referencia=P0019271>>.

46. No hem pogut accedir a l'expedient per comprovar quina és la variació que es produeix en el contingut del registre.

47. <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb/detalle?referencia=P0020008>>.

48. «S'ha concedit privilegi d'invenzió á las entitats mercantils següents, domiciliadas en aquesta plassa: [...] Baldomero Cateura, per 20 anys per una sordina pera pianos.» (*La Renaixença* (16 febrer 1897), p. 5.)

49. Maria OJUEL, *Les exposicions municipals de belles arts i indústries artístiques de Barcelona (1888-1906)*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2013. Vegeu <<http://hdl.handle.net/10803/132670>>.

blic a través de la premsa i l'invent de Cateura va prendre grans dimensions. Els diaris més populars de la societat barcelonesa difonen mimèticament el primer concert com un gran esdeveniment, celebrat al Saló de la Reina Regent del Palau de Belles Arts. *La Dinastía*⁵⁰ afirmava:

[...] se verificó ayer tarde el anunciado concierto en el cuál la señorita Ponsa ejecutó escogidas piezas en el piano. La concurrencia que fué nombrosa, salió agradablemente impresionada del nuevo sistema de pedales inventado por el señor Cateura.

La revista *La Ilustración Artística* hi afegia algun detall més, però amb el mateix fons:⁵¹

[...] la primera audición del Piano-Pedallier, sistema Cateura, á la que nos cupo la satisfacción de concurrir galantemente invitados por el inventor. Trátase de una inovación aplicables á todos los pianos [...]. La distinguida concertista señorita Ponsa ejecutó varias piezas notables que sirvieron para dar á conocer, á la vez fué su indiscutible maestría, la importancia y aplicaciones del invento.

Un cop passada la gran novetat del primer concert, el ritme d'audicions segueix fins a finals del mes de juny, quan clourà l'exposició. A partir d'aquí, la freqüència és diària, de manera sistemàtica cada dia a les tres de la tarda «por el reputado profesor D. Ramon Blay».⁵²

És un moment d'activitat efervescent a l'entorn del piano i les mandolines. Fora de l'espai de l'exposició del Palau de Belles Arts, se celebren concerts, també, en associacions creades per a potenciar-ne l'ensenyament:⁵³

El Centro Artístico Musical celebrará esta noche el último de los conciertos de la temporada. Del programa formaran parte varias piezas de conjunto ejecutadas por la aplaudida banda de bandurrias, laudes y guitarras, que dirige el profesor don Miguel Mas, varias piezas de concierto por los señores Nori y Torelló, un fragmento inédito de Mignon que cantará la Srta. Risueño, y además se ejecutará en el piano con pedallier Cateura varias composiciones clásicas por el maestro Rodoreda, director artístico del Centro.

A Palamós, com sempre, les notícies del seu compatriota sempre eren motiu d'orgull. Tot i la llunyania, arriben les novetats sonores de l'invent que són dignes d'explicar:⁵⁴

50. *La Dinastía* (7 maig 1896), p. 2.

51. *La Ilustración Artística* (7 maig 1896), p. 10.

52. *La Vanguardia* (17 maig 1896), p. 7. També hi ha el mateix text en altres edicions dels mesos de maig i juny.

53. *La Vanguardia* (20 juny 1896), p. 3.

54. *El Distrito* (Palafrugell) (10 maig 1896), p. 2.

Palamós. Un queridísimo amigo nuestro, hijo de esta villa, el conocido agente de Aduanas don Baldomero Cateura, ha inventado un sistema de pedalier aplicable a todos los pianos, y destinado a promover una revolución en el mundo musical. La prensa barcelonesa se hace lengua, del invento del señor Cateura [...]. Terminado el concierto, el señor Cateura obsequió a los invitados con un almuerzo servido en el restaurant de la Exposición de Bellas Artes, brindándose en los postres por el éxito del invento y por su inventor. [...]

Felicitemos muy sinceramente al señor Cateura por su invención y orgullosos estamos de que á un hijo de Palamós le haya sido reservada la gloria de introducir tan nobilísimas mejoras en el instrumento á la par que más vulgarizado, más aristocrático.

No obstant la bona recepció de les notícies fins a l'Empordà, les cròniques íntimament vinculades de la interpretació musical del *piano-pédalier* a Palamós no es produeixen fins a l'any 1901:⁵⁵

D. Manel Burgès, pianista de Barcelona ha donat á casa '1 senyor Mundet dos concets [*sic*] de piano-pédalier «Cateura», executant un gran nombre de pessas y demostrant que. á més d' ésser bon pianista es també bon compositor. El segon dia, '1 violinista 'n Joseph Miró 'ns feu sentir tres composicions qu' escoltàrem ab ver gust. En quant al pedalier sistema «Cateura», hem de fer constar que per la combinació dels sis pedals, 's conseguixen tonalitats de molt d'efecte, especialment ab els clars y armonichs; la sordina es de molta vàlua puig facilita 'Is pianíssims. Rebin tots dós artistas nostra coral enhorabona y '1 senyor Mundet grans mercès per la seva amable invitació.

L'any 1896 fou molt important per a Cateura. L'entrada en societat del *piano-pédalier* a Barcelona es va aconseguir amb molt d'èxit aquell any. Això no obstant, Cateura no tenia intenció de desapropitar altres ocasions per a mediatitzar-lo. De fet, ja havia realitzat el registre a França amb previsió d'una futura exposició:⁵⁶

16 septembre. Cateura et Gimenez. Mécanisme pour obtenir des sons harmoniques ou concomitants dans les cordes vibratoires des pianos. -Il est disposé à manière à ce que, à la volonté du pianiste, il puisse presse les cordes du piano en des points déterminés pour obtenir les sons harmoniques dérivés des fondamentaux.

Entre el 25 de juliol i el 25 de novembre de 1896, la societat de Cateura, Giménez i Izabal és present a París, al Palau de la Indústria, dins els actes de l'Exposició del Teatre i de la Música.⁵⁷ L'estada a París deixa una bona crítica, i es repe-

55. *Llevar* (9 juny 1901), p. 6.

56. *L'Ingénieur Civil* (15 març 1896), p. 831. Es fan constar els invents registrats durant l'any 1895 en el suplement núm. 93, en el capítol VII, de les arts industrials, apartat 4 de música.

57. Consten en el catàleg de l'exposició sota l'adscripció següent: «143 - Cateura, Gimenez et Izabal. Calle de San Pablo, 93, à Barcelone (Espagne). Un piano pédalier, système Cateina [*sic*]»,

teix la situació generada a Barcelona, amb un gran ressò en la premsa francesa que s'aboca a descriure les millores que introdueix el sistema de pedals ideat per Cateura:⁵⁸

Une audition assez intéressante a eu lieu la semaine dernière à l'Exposition du théâtre et de la musique, au Palais de l'industrie. Il s'agissait d'entendre un nouveau piano pédalier d'un nouveau système, imaginé par M. Cateura, facteur à Barcelone. Il s'agit ici d'un jeu de pédales, au nombre de six, toutes indépendantes, dont chacune produit un effet particulier. [...] Les six pédales sont placées de la façon suivante: pour le pied gauche, pédale celeste, pédale harmonique, pédale tonale (de rétenion), et le mécanisme, dit-on, ne demande, qu'un peu d'habitude et n'offre point de difficultés. C'est un jeune et habile pianiste espagnol, M. Emilio Sabater [...]. Ce programme exécuté avec goût, a fait ressortir comme il convenait les qualités spéciales de l'instrument inauguré par M. Cateura.

*Le Figaro*⁵⁹ destaca l'esdeveniment de la segona audició com un fet a ressaltar dins l'exposició, i en la seva presentació es va augurar un futur òptim d'aquest nou enginy. I tant va ser aquest bon desig, que aviat l'empresa comercial liderada per Cateura modifica el seu capital i en fa una ampliació:⁶⁰

Cateura y Compañía, antes *Cateura*, *Jiménez é Izábal*.—Barcelona.

Socios.-D. Baldomero Cateura y Turró, D. José Jiménez Izabal y Raux y D. Felipe Solá y Tulla, modifican la expresada Sociedad, entrando á formar parte de la misma el Sr. Sola, aportando en metálico el capital de 30.000 pesetas, que, con las 10.000 aportadas por el Sr. Cateura, forman un total capital de 40.000 pesetas.

Així, doncs, hi havia una pràctica possible, per internacionalitzar el producte, per la qual cosa s'havien d'anar registrant noves patents per a properes exposicions i ampliar la producció del sistema de pedals. En un context de continuada innovació, la competència era evident. Els registres europeus del *piano-pédalier* donen algunes pistes de l'itinerari seguit per Cateura i els seus socis per a difondre el seu invent. D'aquestes dades obtenim, també, que el dia 10 de desembre de 1897 presenta a la Gran Bretanya la sol·licitud de patent pel sistema del pedal sordina.⁶¹ El document de petició s'acompanya d'un dibuix de les peces implicades en el piano per a fer sonar el pedal sordina.⁶²

L'Exposition du théâtre et de la musique, Paris, 1896: Catalogue officiel de l'Exposition. Vegeu <<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb333842234>>.

58. *Le Ménestrel* (20 setembre 1896), p. 303.

59. *Le Figaro* (24 octubre 1896), p. 3.

60. *Diario Oficial de Avisos de Madrid* (25 octubre 1897), p. 2.

61. <<http://www.directorypatent.com/GB/189729287-a.html>>.

62. Vegeu la figura 3.

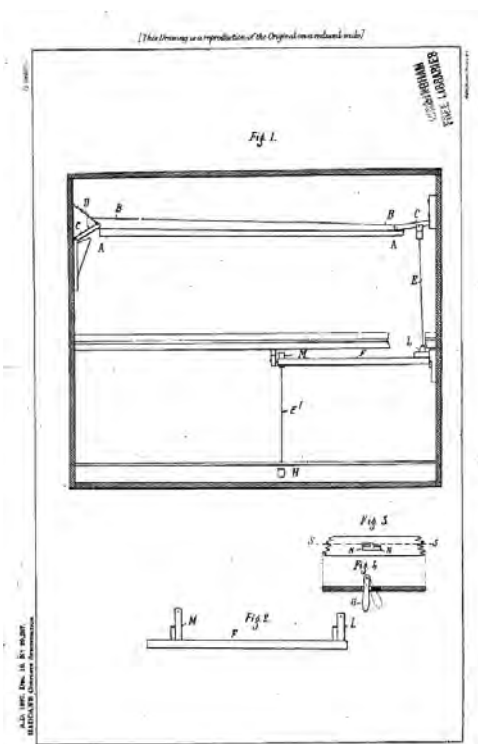

FIGURA 3. Dibuix adjunt a la petició de la patent del pedal sordina a la Gran Bretanya, el 3 de desembre de 1897.

La trajectòria internacional per a formalitzar els registres industrials continua a Suïssa, el 27 de desembre de 1897, amb la «sordina per a pianos»,⁶³ i el 14 de gener de 1899, a Itàlia amb el trípod: «Trépied servant à fixer et a soutenir toutes sortes d'instruments de pincoment joués avec un plectre».⁶⁴

Després d'aquest corpus de registres,⁶⁵ el punt culminant de la mediatització del *piano-pédalier* va ser la presència en l'Exposició Universal de París, l'any 1900. Cateura, enquadrat en el grup 3 i la classe 17, obté la medalla de bronze.⁶⁶ Les impressions recollides de la seva presència a París van resultar transcenden-

63. *La Fédération Horlogere* (26 juny 1898), p. 1.

64. *Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia* (22 gener 1899), n. 145.

65. Estem segurs que n'hi ha més que no hem pogut localitzar, per la complexitat d'accés a la informació dels registres industrials internacionals.

66. Ana Belén LASHERAS PEÑA, *España en París: La imagen nacional en las exposiciones universales, 1855-1900*, tesi doctoral, Santander, Universidad de Cantabria, 2009. Vegeu <<http://hdl.handle.net/10803/10660>>.

tals, fruit de la grandesa de l'esdeveniment. L'Exposició Universal va provocar que París fos, l'any 1900, el centre d'atenció del món, on els esdeveniments musicals van ser molts, diversos i innovadors. La ciutat es va convertir en una gran mostra de globalització, per la presència internacional que va acollir la ciutat.

Mentre la societat de Cateura registrava les patents a Europa, a Barcelona es continuen donant concerts, amb l'objectiu de mostrar la «millora del sistema pedals». L'exemplificació constant de la recerca a l'entorn d'aquests invents es feia mitjançant una gran difusió mediàtica. La documentació periodística d'aquests concerts esdevé clau per a observar quin era el repertori que s'hi oferia⁶⁷ i el tractament dels pedals emprats en cada ocasió, que es detallava en el programa de mà.

És durant l'any 1899 que es donen aquests concerts a la Sala Estela,⁶⁸ que en aquell temps ja fabricava els pianos de Cateura:⁶⁹

Próximamente se verificará un concierto en la Sala Estela para dar a conocer los adelantos que el señor Cateura ha introducido, después de un constante estudio, en su piano «pedalier», que tan halagueña acogida tuvo cuando se presentó dicho instrumento al público hace algunos años. La concertista señorita Sampere está encargada de dar el citado concierto, tocando en el «pedalier», composiciones escritas expresamente para este instrumento, por reputados compositores.

En arribar l'any 1900 s'utilitzen nous locals on actuar. Cateura estableix una relació amb el guitarrista Llobet⁷⁰ i la seva esposa, Anita Aguilar, que era pianista:⁷¹

En los salones del Fomento del Trabajo Nacional se verificará mañana lunes á las nueve de la noche una velada musical en la que tomarán parte la distinguida pianista señorita doña Anita Aguilar y el notable guitarrista don Miguel Llobet. El programa lo forman notables composiciones de los maestros Chopin, Listz, Gounod, Granados y otros conocidos compositores. El piano pedalier Cateura ha sido facilitado galantemente por la casa de viuda de Pedro Estela. No dudamos que los salones del Fomento se verán sumamente concurridos.

67. No tractarem el repertori per manca d'espai.

68. Hi ha una herència en la manufactura dels pianos, en aquest cas, bastant criticada a l'entorn de 1900: «La casa Estela segueix las tradicions de son antecesor Bernareggi en això de fer pianos dolents, ab soroll de caldera vella é impropis pera podershi lluhir cap concertista». Mutsumi FUKUSHIMA, «Fabricantes de pianos en la Barcelona de 1900», p. 290.

69. *La Vanguardia* (25 maig 1899), p. 2.

70. La seva relació musical va augmentar en coincidir a la fundació de la Lira Orfeo, on Llobet és director de l'entitat i Cateura, promotor de la seva creació. Míriam PERANDONES, «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura», p. 312.

71. *La Dinastía* (13 maig 1900), p. 3.

LA CONSOLIDACIÓ DE L'ÈXIT: EL RECONeixEMENT INTERNACIONAL A PARÍS

L'Exposició Universal de París, de l'any 1900, fou una gran oportunitat per a fer contactes amb els artistes de diversa procedència, vinculats a la música, que hi residien. La internacionalització del *piano-pédalier* i la mandolina espanyola anava acompanyada d'una sèrie de nous propòsits, que asseguraven una altra via a explorar: el repertori. Cateura es volia assegurar material musical per al lluïment dels seus instruments, i és per això que sovint demanava composicions a aquells músics amb els quals es relacionava.

La vinculació amb Manel Burgès, pianista i promotor dels concerts vinculats a l'Exposició Internacional, fou un trampolí per a la consolidació dels invents de Baldomer Cateura. Hi afegim, també, que la seva relació amb Felip Pedrell li va obrir noves perspectives d'actuació a Madrid. La conjugació d'aquests dos factors enforteix la consolidació de l'èxit just a l'entrada del segle xx.

Els resultats que obtingué amb el *piano-pédalier* en el París de les avantguardes, tutelats per Manel Burgès,⁷² van ser un reclam que Cateura hàbilment va exposar a Pedrell. La seva relació epistolar n'és una prova:⁷³

Saint-Saëns, Dubois, Massenet, Motz Kowosk, Charpentier, Vincent D'Yndi, Krame, Lwof, Vormser, Gregh, Bériot, Chemade y muchos más, hasta el número de ciento cincuenta, muchos de ellos autores de fama, asistieron distintas veces a las audiciones particulares de piano pédalier que expresamente dedicadas á ellos, diéronse diariamente en la Rue Mont Thabor 38, desde el día que se cerró la Exposición hasta el 12 del corriente corriendo la presentación a cargo de nuestro paisano D. Manuel Burgés a cuyo talento he de atribuir principalmente les desmedidos elogios que á porfia hicieron todos del pédalier y que yo no debo repetir.

La mateixa carta detalla les impressions personals dels assistents, i Cateura fa visible una gran quantitat d'elogis rebuts al respecte del seu enginy sonor. També esmenta a Pedrell la problemàtica francesa de depurar els invents que no són nacionals i denuncia la repercussió mediàtica adscrita al poder econòmic.

El punt àlgid del *piano-pédalier* es produeix a París, sens dubte, ja que les conseqüències d'aquest èxit es constaten amb una presència a Barcelona més consolidada i la possibilitat de presentar el *piano-pédalier* a l'Ateneo de Madrid.

72. Manel Burgès, pianista i compositor, fou el creador de la Sociedad Barcelonesa de Conciertos. Amb Cateura van compartir molts esdeveniments, i en la producció musical escrita hi té un paper destacat, amb una sèrie que porta el seu nom i de la qual és l'autor compositiu i arranjador. La seva relació musical va anar més enllà de Barcelona, París i Madrid, ja que a Palamós va tenir l'ocasió d'actuar-hi l'any 1901 (vegeu la nota 54).

73. Carta de Cateura a Pedrell, datada el 18 de gener de 1901 (M 964), Fons Pedrell, correspondència, Biblioteca de Catalunya.

Cateura es mostra agraït per la proposta de Pedrell d'organitzar un concert a Madrid amb la col·laboració de l'esposa de Miquel Llobet, Anita Aguilar, amb qui ja hem comentat que organitzaven actes, també, a Barcelona:

[...] mi agradecimiento, así por el lisonjero juicio que ha formado V. de mis insignificantes trabajos en el Piano Pedalier, cuanto por la noble protección que V. me dispensa, ocupándose de la presentación de mi piano, en el Concierto con que trata de inaugurar el Ateneo de Madrid, que por muchos títulos es sin disputa, uno de los mas cultos é importantes centros recreativos de España.

Con verdadera satisfaccion se ha enterado Anita, del honor que traten Vds de dispensarle, invitándola a tomar parte en dicho concierto.

A principis de segle, Cateura vol tenir un repertori d'obres expressament dedicades al seu invent. La idea de recollir un corpus específic de composicions permetria revalorar els seus instruments i, al mateix temps, diversificar el repertori dels concerts:⁷⁴

Bien quisiera poder invocar algun título para pedirle á V. insigne maestro escribiera alguna composición para mi piano, lo que solo puedo solicitar de su estremada bondad.

Nuestra empresa correria con la impresión y publicacion en el punto que V. destinara, quedando la obra de propiedad de V. ó adquiriéndola nosotros mismos si V. quisiera cederla.

La segona carta que es conserva a la Biblioteca de Catalunya de la correspondència de Pedrell manifesta la preocupació de Cateura per les dates del concert. No té evidències que estigui preparat a temps per Anita Aguilar i, en cas de sorgir algun contratemps, li envia a Burgès, amb targeta de visita, per la possibilitat que sigui ell qui hagi d'actuar en el concert. Però en aquest cas, amb la previsió de poder-ho fer substancialment millor amb la presència reclamada de dos pianos, «lo cual es una verdadera orquesta pianística y de un efecto magistral».⁷⁵

Després de París, suposem que va arribar a Madrid, en un concert molt esperat. A Barcelona, encara hi haurà protagonisme per a Baldomer Cateura fins a uns quants anys més tard. La seva targeta de visita, amb el segell «proveïdor de la real família», present en les participacions de l'empresa Cateura & Cia.,⁷⁶ és un exemple de la prosperitat que li va brindar la seva capacitat de músic, fabricant i bon comercial.

74. Carta de Cateura a Pedrell, datada a 18 de gener de 1901 (M 964), Fons Pedrell, correspondència, Biblioteca de Catalunya.

75. Carta de Cateura a Pedrell, datada a 6 de febrer de 1901 (M 964), Fons Pedrell, correspondència, Biblioteca de Catalunya.

76. Títol de participació de 500 pessetes. Barcelona, 1 d'abril de 1903. Vegeu <<http://www.invaluable.com/auction-lot/fabrica-de-pianos-cateura-1084-c-ce84cd4816>>.

A MODE DE CONCLUSIÓ

Cal reconèixer, de Baldomer Cateura, la bona mà per als negocis i el talent demostrat per a abordar la música, en totes les seves àmplies conseqüències: l'aprenentatge, la interpretació, la formació instrumental, la invenció del *piano-pédalier* i la mandolina espanyola i la posterior fabricació, l'edició del mètode, la continuada expansió empresarial, la inversió econòmica, l'èxit de l'enginy, la promoció de l'invent, la millora continuada i ampliada de les possibilitats sonores, junt amb l'afany incansable de recórrer Europa. Aquestes són les facetes que han marcat el nostre article.

Baldomer Cateura va viure uns moments propicis, potser sí, però es va posar al servei de l'art i la música d'una manera productiva. L'objectiu dels seus invents fou que poguessin tenir la capacitat d'interpretació conjunta amb una afinitat sonora completament innovadora. Un cop acomplert l'objectiu, calia posar-lo en pràctica i, en aquest punt, pendent, del repertori existent per a piano i mandolina ens aturem.⁷⁷

El retorn social del material musical és un tema pendent d'abordar i d'executar musicalment. Aquest és el nostre punt de trobada amb Baldomer Cateura en la propera cita.

FONS CONSULTATS

Fons Ajuntament de Palamós. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP)

Fons Burgès. Biblioteca de Catalunya (BC)

Fons hemeroteca local. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP)

Fons Pedrell. Biblioteca de Catalunya (BC)

Fons Viladot-Cateura. Museu de la Música de Barcelona (MDMB)

WEBGRAFIA

Oficina Española de Patentes y Marcas: <<http://invenes.oepm.es/InvenesWeb>>.

Targeta. Títol de participació en l'empresa Cateura de 500 pessetes: <<http://www.invaluable.com/auction-lot/fabrica-de-pianos-cateura-1084-c-ce84cd4816>>.

BIBLIOGRAFIA

AGUADO, Dionisio. *Nuevo método para guitarra*. Madrid: Lodre, 1843. <http://imslp.org/wiki/Nuevo_método_para_guitarra_%28Aguado,_Dionisio%29>.

77. No ens referim només a la seva producció compositiva, sinó també el conjunt d'obres musicals que altres autors van crear expressament per als invents de Cateura.

- BAÑERAS GODAY, Santiago. *Homes i fets de Palamós*. Girona: Baix Empordà, 1990.
- CASARES, Emilio; GONZÁLEZ, Celsa Alonso. *La música española en el siglo XIX*. Oviedo: Universidad de Oviedo, 2014. Disponible en línea a: <https://books.google.es/books?id=0y0cHLzR1GUC&printsec=frontcover&hl=ca&source=gbs_ge_summary_r&cad=0>.
- FUKUSHIMA, Mutsumi. «Fabricantes de pianos en la Barcelona de 1900». *Recerca Musicològica*, núm. XVII-XVIII (2007-2008), p. 289. Disponible en línea a: <<http://www.raco.cat/index.php/RecercaMusicologica>>.
- LACÁL BRACHO, Luisa. *Diccionario de la música, técnico, histórico, bio-bibliográfico*. Madrid: Establ. Tip. de San Francisco de Sales, 1900.
- LASHERAS PEÑA, Ana Belén. *España en París: La imagen nacional en las exposiciones universales, 1855-1900*. Tesis doctoral. Santander: Universidad de Cantabria, 2009.
- OJUEL SOLSONA, Maria. *Les exposicions municipals de belles arts i indústries artístiques de Barcelona (1888-1906)*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013.
- PERANDONES, Míriam. «Baldomero Cateura, biografía y aportaciones musicales: la mandolina española y el pedalier sistema Cateura». *Recerca Musicològica*, núm. XVII-XVIII (2007-2008), p. 299-322.
- RAMOS ALTAMIRA, Ignacio. *Historia de la guitarra y los guitarristas españoles*. Alacant: Club Universitario, 2005.
- SANCHO GARCÍA, Manuel. *El sinfonismo en Valencia durante la Restauración (1878-1916)*. Tesis doctoral. València: Universitat de València, 2003. <<http://hdl.handle.net/10803/9964>>.
- SERRANO, Emilia, baronesa de Wilson. *América en fin de siglo: Actualidades, sucesos, apreciaciones, semblanzas, datos históricos*. Barcelona: Henrich y Ca., 1897. Disponible en línea a: <https://archive.org/details/gri_americaenfin00serr>.

PREMSA

- Anuario del Comercio, de la Industria, de la Magistratura y de la Administración*. <<http://hemerotecadigital.bne.es/results.vm?q=parent%3A0004967950&s=0&lang=ca>>.
- Bulletin des Lois de la République Française*. <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32726274t/date>>.
- Diario Oficial de Avisos de Madrid*. <<http://hemerotecadigital.bne.es/details.vm?q=id:0000192519&lang=ca>>.
- El Distrito*. <<http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/cgi-bin/Pandora.exe#>>.
- Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia*. <<http://augusto.agid.gov.it/>>.
- La Ilustración Artística*. <<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001528258&page=10&search=cateura&lang=ca>>.
- La Dinastía*. <<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0001730615&page=1&search=cateura&lang=ca>>.
- La Época*. <<http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0000613303&page=2&search=cateura&lang=ca>>.
- La Fédération Horlogere*. <<https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiYzb6qlunMAhUHTxoKHesdDscQFggcMAA&url=htt>>.

